

Wass Albert:
ŐSÖKRŐL, OTTHONRÓL ÉS A HAZÁRÓL

Mindez oroszföldön jutott az eszembe először. Egy estén, mikor a nap már lehajlóban volt a mocsarak közé s fáradt tekintete búcsúzza rezgett a nyírfák őszi lombján. Valahol messze ágyúk szóltak; tompán, mintha a föld morajlott volna kelet felé. Én az erdőszélen ültem, mocsári fenyő kivágott rönkjén és néha dél felé néztem, amerre hazámat rejtette a távol és néha kelet felé, ahol az ágyú döngött s ahonnan egykor az őseim jöttek.

S ahogy rájuk gondoltam, szinte láttam már az arcát régi magyaroknak, ahogy jöttek, nagy lovas-seregben, vérrel és vassal hazát szereztek s a meghódított földrészek lakói lovasnépnek nevezték őket, vagy vér és tűz népének, Isten ostorának. Egy évszázadon át még kilengtek jobbra-balra, mint a messziről hajított vasgolyó, ahogy a mozgás erejétől egy ideig ide-oda leng. Aztán megtelepedtek.

Az én őseim, kik családjunk fáját kemény kézzel ideültették ebbe a szivályos erdélyi földbe, a XII. század elején jelentek meg a Mezőség északi csücskében. Lehet, hogy már előbb is itt voltak, de nem hallattak magukról. 1142-ből szól az a királyi adománylevel, mely ide láncolta családomat ehhez a földhöz, melynek egy talpalatnyi szikrája ma is éltető talajunk s melyről gyökerünket elszakítani nyolcszáz év viharai sem tudták.

Mikor az én őseim ezt a földet örökbe megkapták, akkorra már a vad lovasnép a keresztes Isten bárányaivá szelídült. Nem hiszem, hogy ez lelkileg valamit is változtatott volna rajta. Inkább politikai állásfoglalást jelenthetett. Egy ázsiai nép vállalta Európát.

Őseim, kik a maguk tiszteltereméltó ázsiai rendjük szerint Hadúr és Boldogasszony népének vallották magukat, átvették Európa kötelező szokásait és ezért a vételért évszázadokon át vérükkel fizettek. Őrizték Európa népeit, mint a láncos komondor, dacos és konok ázsiai becsületességgel, szívósan, ezer cspás között és soha nem árulták el őket. S ezzel szemben mit adott nekik a Nyugat? Adott egy új vallást, mely alig hiszem, hogy megnyugtatóbb lett volna számukra, mint a régi. Adott papokat, főpapokat, lovagrendeket és főurakat. És ezzel megbontotta az ősi rendet, a nemzeti egység rendjét és urrá, meg jobbággyá rétegezte a magyart. S bizony, sok veszedelemben cserben is hagyta.

Tévedtek őseim, midőn azt hitték, hogy a nyugatról hozott máz elfeledteti büszke eredetüket. Hiába építettek templomokat, hiába hívták be maguk közé az idegen papokat, lovagrendeket, főurakat: valójában soha nem bocsájotta meg nekik Nyugat, hogy a felkelő nap irányából jöttek, lovasnép voltak s hogy két évszázadon keresztül rettegték őket. Tévedtek őseim, de viselték becsülettel ezt a tévedést is. Mentek a balszerencse útján, Kelettől elszakadva s Nyugattól kiszolgáltatottan. Tíz évszázadon át küzdöttek és véreztek Európában Európáért, félelmetes erővel és csodálatos lelkesedéssel. És valami olyan titokzatos eredetű hittel a lelkükben, amit nem is tudok másképpen megérteni, csak úgy, ha arra gondolok, hogy keletről jöttek. Hitük, ez az európai szellemmel föl nem mérhető, furcsa és érthetetlen, földöntúli bizalom a csodában, csak onnan származhatik, hogy a mindent eldöntő nagy politikai lépés mögött, önmagukban bent továbbra is Hadúr népe maradtak. Bent, a lelkük mélyén, abban a mesék és csodák világát őrizgető furcsa félhomályban, melyben minden hitnek a gyökere rejlik. Nem

áldoztak fehér mént, térdet hajtottak oltár és püspök előtt: de bent, egészen bent a lelkük mélyén továbbélt Hadúr és Boldogasszony tisztelete. Ha megálltak valahol a hegyen, magányosan s beszívták a föld jószagait, vagy fölnéztek a csillagos égre, ha lovat szorított a combjuk, öklük csákányt markolt: akkor mégis csak mások voltak mint a többiek, a nyugatról valók. Mások. Keletiek.

Nem abban, ahogyan éltek: hanem amikor meghaltak, akkor. Nem abban, amit tettek: hanem ahogyan gondoltak ezt, vagy amazt. Ahogyan éreztek, jót s rosszat, szépet és csúnyát. Ahogyan a földre néztek, vagy az égre föl, vagy az elröppenő madár után. Vagy ahogyan az élet után néztek, amikor tudták már, hogy vége van.

Ilyenek voltak az őseim, akik itt éltek ezeken a dombokon, ahol én is élek. És tudom, hogy ha nem lettek volna mindég kissé keletről valók, ábrándosak, vadak, makacsok, apró furcsa titkokkal telítettek: régen, régen elpusztultak volna innen. Hiszen mennyi minden történt velük nyolcszáz esztendő alatt. Tatár dúlta, török dúlta őket, rabolta idegen zsoldos, császár bosszúja vett s osztott életet és földet, idegen karmokban vergődött naponta a sorsuk: s valahogy mégis mindég megmaradtak. Szántottak, vetettek, verekedtek, gyermeket hoztak a világra, temettek s megint vetettek és verekedtek. És megmaradtak világ csodájára.

Miért? Mert ez több már mint véletlen. Ez törvény. Olyan törvény, amit nem ember csinált s amit nem is pusztíthat el ember. Olyan törvény, amit valahonnan messziről hoztak, a vérükben, vagy a lelkük magvának a mélyén. A sorsukban, ahogy közönséges szóval mondják. Törvény, amelyik összeköti őket a földdel.

Sokat gondolkoztam ezen, ott kint, az orosz mocsarak között. A földön s annak törvényén. Akkor is föld volt a lábam alatt, puha, jószagú föld, fekete föld, búzának való. S mégis idegen volt, nem éreztem, hogy közöm lenne hozzá. Pedig azért voltam ott, hogy verekedjek s ha kell, meghaljak a földért. De nem azért a földért. Egy másikért, egy távoliért. Az otthonomért.

Pedig kicsike föld az, ahol én megszülettem, fölöttem s éltem jó és rossz napokat. Olyan apró, hogy sokszázmillió ember él ezen a világon, aki nem is tud róla. És nem is valami nagyszerű föld. Szivályos, nyers, makacs, belefekszik a bivaly az ekébe, amíg szelíddé hasogatja vetés előtt. De szépek és szelídek ott a dombok s hajlataikban nádasok, tavak, madárbújató füzesek lapulnak békésen. És este, nyáron, mikor a lenyugvó nap bearanyozza langyosan a tájat: akkor olyan éppen, mint egy elröppenő imádság.

Ott húzódik meg a falunk is, félig a domboldalban s fölötte öreg fák között a házunk. Így mondom: falunk, házunk. Pedig egyetlen talpalatnyi föld nem az enyém ottan s aház, melyben fölöttem, Apámé s a fák is az övék, melyeknek árnyéka jó-szelíden fölém borult sok éven át. Semmi sem enyém ott, emberek törvénye szerint. A dombok sem, melyeknek langyos tücsökzenéje annyiszor ringatott álomba, a tó sem s a békák hangja sem, mely tavasztól ősziig egyetlen zsongássá szövődik minden alkonyatkor. Kitépett azóta onnan az élet, családam van s a sorsom négy fiamban szerteágazik: s mégis, ha rá gondolok, otthonom az a föld. Miért?

Mert azt hiszem, alapjában véve még mindnyájan ősemberek vagyunk. Olyanok, amilyeneknek Isten akart. Hiába teltek el évmilliók s a kőbaltánkat hiába váltotta föl a repülőgép: amit látunk, szépet és csúnyát, jót és rosszat, amit látunk magunk körül, az mind a mienk. Mert ki

vitathatná el tőlem a dombjaimat, melyeknek hátán ugyan más számára terem a búza, de amikor szemem beissza színét és vonalát, orrom beszívja szelíd tarlószagát a tájnak: akkor hozzám tartoznak s én hozzájuk, egy élet emlékezései nyomán s talán még túl azon is. Nagyálmú ősök emlékezésében.

Az ember rendre átél ezt és azt. Lát más földeket és sokféle embert. Megharcolja a magáét, ahol kell, küzd és néha szomorkodik és néha vannak jó napjai is. És mégis. Sehol a világon nem érzi azt, amit azon a földdarabon érez, aminek otthon a neve. Az ember máshol látja az életet, éli az életet, küzdi, mosolyogja, vagy siratja az életet. De otthon érzi. Érzi az életet. És ezért szép, hogy van otthonunk, még akkor is, ha nem vagyunk benne egészen otthon.

Tizenegy esztendő voltam, mikor egy messzi idegen városban ismeretlen emberek elhatározták, hogy a földet, melyen élek, eltépik attól az országtól, melyhez tartozik. S vele együtt eltéptek minket is. Köztünk s az Ország között kinőtt hirtelen egy láthatatlan fal. Nem látta a szemünk, de éreztük hidegét, éreztük, hogy közénk s a nap közé fölnyúlt, egészen az égig s mi halálos árnyékba kerültünk. Tizenegy éves voltam. Mit tudtam még, mi a Haza, mi az Ország és mi az, ami velünk igazánban történt. De éreztem. Éreztem, hogy fagyos árnyékba kerültem s hogy ezentúl így kell nőjek tovább, árnyékban, ahogy lehet. Az őstermészet parancsa szerint szívós erővel, hogy legyőzzem az árnyékot s a fejemet felüsszem egyszer a napfénybe.

Éltem az otthonomban, nőttem és telt az idő. Szerettem a dombokat, a nádast, az erdőt, s a régi házat. És ők is engem. De mégis éreztem, hogy valami hiányzik. Valami, ami úgy éppen, mint az égbolt kék harangja, láthatatlanul, de forrón és nagyon szépen fölénk kellett volna hajoljon, fölénk és otthonunk fölé. Sokáig nem tudtam, mi az. Aztán rájöttem: a Haza. A hazám nem ott volt, ahol az otthonom. A hazám túl maradt azon a láthatatlan kerítésen, melyet országhatárnak neveztek s melynek tüskésdrótjai mögül lázas szemekkel bámultunk ki a meseországba, mely apáinknak, őseinknek még valóság volt, nekünk csak álom és mese.

Aztán, hogy az évek teltek s átszökhettem a kerítésen néha, rájöttem, hogy a Haza sem elég önmagában, ha hiányzik belőle az otthon.

És akkor arra gondoltam, hogy Isten, ha nagyon szerette volna az embert, úgy rendezte volna, hogy mindenkinek ott legyen a hazája, ahol az otthona van. De lehet, hogy ő úgy is rendezte el, annak idején. Csak az ember játszott a törvényekkel és elrontotta a világot.

Aztán, ahogy az évek rendre teltek, egy napon a fal leomlott és máshol épült újra. Fél otthonomra szemkápráztatóan nyugodott alá a Haza napja, de félotthonom sötétségben maradt. És akkor egyszerre megértettem mindent. Valóban minden azért van úgy, ahogy van, azért keserű a kenyér és azért szólna szerte a világban ágyúk meg géppuskák, mert az ember elrontotta a világot. És egyre rontja, folytonosan rontja s az Isten egymaga nem győzi javítani.

Sokat tűnődtem ezeken, távol, orosz ég alatt, míg valahol az éjszaka mélyén géppuskák szóltak és hűvös idegen szél arcomba verte a mocsári erdők nyers őszi szagát. Sokat tűnődtem és sokat megértettem. Hogy miért van minden úgy, ahogy van. Miért kell szóljanak a géppuskák s miért kell ott álljunk messze idegenben, szemközt a halállal.

Ma már tudom, hogy ez a törvény. Így álltak az őseink is sok-sok évszázadon át,

mindannyiunké, kik ezen a földön magyarok vagyunk. Álltak, véreztek és meghaltak. De tudták, hogy mindez az otthonért és az hazáért van és tudták, hogy ez a kettő szükséges ahhoz, hogy emberi életet élhessen az ember ezen a földön. Ezer csapással verte őket a sors és történelem, véreztek és verejtékeztek, fogaikat csikorgatták a dühtől és a kintől. De bármilyen nyomorultul pusztultak el: haláluk percében is ott volt arcukon egy keletről hozott dacos, büszke mosoly. Hogy mégis! Azért is! Élni fognak fiak és unokák ezen a földön és nem pusztíthatja el őket senki és semmi. Mert ez a törvény.

Ilyenek voltak az őseink s ami is ilyenek, valahányszor súlyos szó esik otthonról és hazáról. Szántunk és verekszünk, gyermekeket hozunk a világra és meghalunk. És minden viharon és világégésen túl, minden európai szellemiség dacára hiszünk Hadúrban és Boldogasszonyban, kik otthont s hazát jelöltek őseink számára, magunk és unokáink számára is. Hiszünk a törvényben, mely nem csak küzdelmet oszt az életért, de életet is juttat a küzdelemért.

Fegyverben állunk, házainkra bombák hullanak, géppuska kerepel és ágyú dörög: de mindez nem változtat semmit. Magyarok vagyunk. Messzi napkeletről idetévedt mostoha gyermekei Európának. Vérünk sejtjeibenk évezredes örökség izzik, küzdelemnek és fönmaradásnak öröksége.

Szántunk és verekszünk, gyermeket hozunk a világra, örvendünk a szépnek, szomorkodunk a csúnyán, meghalunk s a fiaink folytatják a szántást és a verekedést. Így élünk ezer éve s még így élünk, tudom, sok ezer évig, otthon és haza szeretetében, a vér és a föld törvényei szerint.

Isten, ha egyszer-egyszer ráér, tudom, lenéz reánk. Nézi, hogy megvagyunk-e még? S látja, hogy megvagyunk. S olyankor egy kissé mindég meghatódik.

Czege Wass Alapítvány Irattára Kolozsvár, 1944. június 12.